

Lærervejledning

På sporet af Aarhus

Del 2: Byvandring

Oplev Aarhus' historie på egen hånd, når materialet guider jer igennem udstillingen Aarhus Fortæller og derefter tager jer med på byvandring rundt i Aarhus' historiske gader.

Den Gamle By

Til læreren

Målgruppe: 4.-6. klasse

Varighed: 1,5 times byvandring – evt. suppleret af 1 time i udstillingen Aarhus Fortæller

Fag: Historie, kristendom, samfundsfag, dansk

Del 2 – Byvandring

I det følgende findes vejledningen til en byvandring i Aarhus, med fokus på Aarhus' historie fra ca. 936 til 1700. Byvandringen kan kombineres med et besøg og dertilhørende opgaver i Aarhus Fortæller i Den Gamle By, eller det kan stå alene. Byvandringen varer ca. halvanden time.

Efter vejledningen til byvandringen kan findes forslag til videre arbejde og yderligere besøg i Aarhus.

Formål

- Eleverne får, gennem Aarhus' historie, stiftet bekendtskab med historiske begivenheder og tendenser, der vedrører den overordnede danmarkshistorie, såsom religionsskiftet ved overgang fra vikingetid til middelalder og forståelse for handel og bydannelse.
- Eleverne opnår en sanselig oplevelse af en vikingetids- og middelalderby.
- Eleverne tilegner sig viden og forståelse for vikingetid, middelalder og renæssancen i Aarhus.

Lærers opgaver

Inden forløbet

- Det er en fordel, hvis klassen på forhånd har arbejdet med vikingetid, middelalder, renæssancen og/eller byhistorie.
- Læreren sætter sig ind i materialet, inden besøget i Aarhus' bymidte og medbringer det udskrevne materiale
- Læreren inddeler klassen i tre-seks grupper, som undervejs skal følge med på de udlevede prospekter og samarbejde om opgaverne.
- Læreren kopierer prospekter til hver gruppe, som findes nederst i materialet

Under forløbet

- Læreren fungerer som guide for eleverne under byvandringen.
- Læreren faciliterer samtale ved de forskellige stop, så eleverne inddrages aktivt og får lov til at reflektere og diskutere sig frem til svarene undervejs.

Vi opfordrer til, at eleverne kan anvende IntoWords eller lignende programmer, til de mere tekstunge dele af forløbet.

I det følgende findes forslag til videre arbejde med emnet, såvel som steder i byen der kan besøges og supplere byvandringen og besøget i Aarhus Fortæller.

Herefter findes vejledningen til byvandringen og prospektet til print.

Yderligere aktiviteter i Aarhus

- Der er mulighed for at lave aftale om at besøge kryptkirken på <https://aarhusvorfrue.dk/turist-og-rundvisning>
- Besøg Vikingemuseet ved Bispetorv (hører under Moesgaard Museum, se mere på www.moesgaardmuseum.dk)
- Hvis det er muligt, gå ind i Aarhus Domkirke, se mere på <http://aarhusdomkirke.dk/run>
- Gå hen på Bispetorv (i væggen mod vest) og se et dinosaurfodspor!

Vejledning til byvandringen

Vejledningen indeholder anvisninger til ruten samt fortællingerne til de forskellige stop. Teksterne med fuldt optrukne rammer, markerer stoppene på turen og læses højt eller fortælles. Teksterne med stiplede rammer, indeholder yderligere information og tips til at udforske byrummet. Teksterne med kursiv er turvejledning til læreren.

Hver tekst har et nummer, som refererer til et nummer på det moderne bykort, som findes i slutningen af materialet (18 stop i alt), men vær opmærksom på, at der kan være opstået ukendte hindringer, larmende lastbiler eller andet, som gør, at man må rykke stedet, hvor man fortæller.

Lad eleverne være i tre-seks grupper og bed eleverne om undervejs at følge med på de udleverede prospekter, som er fra 1640. Det giver en god fornemmelse for, hvordan Aarhus så ud i renæssancen; at man i vikingetiden, middelalderen, renæssancen og stadig i dag kan gå på de veje og gader, som fandtes i den oprindelige by.

Få eleverne til at sammenligne:

- Hvad fandtes tidligere (vikingetid, middelalder, renæssance) som stadig findes?
- Hvad fandtes tidligere, som nu er væk?

Hensigten med opgaverne er at lægge op til refleksion og samtale på de forskellige steder, man standser op ved, så eleverne opnår en sanselig oplevelse af en vikingetids- og middelalderby.

Det er vigtigt, at eleverne får lov at reflektere og argumentere sig frem til svarene på spørgsmålene frem for bare at få de rigtige svar fra lærerens materiale.

God fornøjelse!

Fra Aros til Aarhus – En byvandring

Aarhus' historie begynder i vikingetiden. Her hører man for første gang om byen Aros. Ordet Aros betyder 'åmunding' på olddansk. Byen Aros med vold og voldgrav blev bygget omkring år 930 lige ved siden af åmundingen, der, hvor åen løber ud i bugten.

Byturen begynder med en mindre omvej i Den Gamle By, og I går nu til venstre ad Søndergade hen til Torvet, hvor I kigger på Borgmestergården.

1 Borgmestergården

Huset er en købmandsgård fra Aarhus, og blev oprindeligt opført i 1597 på det sted, hvor Magasin i dag ligger ved åen i Aarhus. Gå op ad trappen lige om hjørnet på Algade til kramboden/forretningen.

Gå ud på gaden igen og ind i gården og kig på bygningen

Gården har svalegang. Det er navnet på den gang, der løber langs huset, og som man bruger til at komme fra det ene rum i huset til det andet. Der var oprindeligt ingen trappe **inde** i huset. Svalegangen har navnet fra de bjælker, svaler, der bærer taget over gangen – ikke fra de fugle, der sikkert også dengang byggede rede inde under udhænget!

Gå ud på gaden igen. Fortsæt til højre hen ad Algade. Når I kommer over broen, drejer I til venstre hen ad Aagade. I står nu ved de bygninger, der udgjorde Aarhus Mølle.

2 Aarhus Mølle

Maltmøllen med gult murværk og sortmalet træværk, stuehuset (boligen) med gult murværk og gråmalet træværk, samt laden med hvidt murværk og rødmalet træværk udgør de bygninger, der stammer fra Aarhus Mølle. De er opført mellem 1650 og 1782, stuehuset er nyest. Møllen, der var aktiv indtil 1903, lå oprindeligt i det, der i dag hedder Mølleparken i Aarhus, og lidt senere på gåturen kommer I forbi det sted, hvor den lå frem til 1927. Aarhus Mølle var et fornemt sted, og møllerfamilien har været velhavende.

I fundamentet under møllen fandt man i øvrigt en runesten. Den er udsmykket med det, vi i dag kender som Aarhusmasken og som indgår i logoet for Moesgaard Museum.

På stenen står med runer:

»Gunulv og Øgot og Aslak og Rolf rejste denne sten efter deres fælle, Ful. Han fandt døden (...), da konger kæmpede.«

Stenen står på Moesgård Museum.

Gå lidt videre ad Aagade og drej til venstre ad Brostræde. Stil jer på broen og kig på vandmøllen.

3 Vandmøllen

Denne vandmølle fra 1843 kommer fra herregården Møllerup på Mols, og den virker på samme måde, som Aarhus Mølle gjorde, da den lå på sin oprindelige plads. Vandkraft har været anvendt til at male korn til mel i hele Danmark lige siden vikingetiden.

Kig hen over Torvet op på bakken, der står en vindmølle (3a). I skal ikke besøge den, men bare lægge mærke til at den er der. Vindmøller blev også brugt til at male korn med.

Hvorfor står vindmøllen oppe på bakketoppen?

Hvad bruger man vandkraft og vindkraft til i dag?

Gå over Torvet og drej til højre ad Søndergade, fortsæt forbi Aarhus Fortæller og gå ud af Den Gamle By gennem svingdørene ved Pavillonen. Drej til højre ned mod krydset og gå på venstre siden hen ad Thorvaldsensgade, som efterhånden går langs med Aarhus å. Ved krydset går I over i Mølleparken.

4 Mølleparken

Her står I på det sted, hvor Aarhus Mølle lå indtil 1927. I lang tid lå den uden for byens volde, men efterhånden voksede byen så meget, at møllen nu lå inde i Aarhus.

Der er lavet meget om i Aarhus og det kan være svært at forestille sig hvordan her så ud. Åen blev dækket over i 1920'erne og brugt som kørebane. Byrådet vedtog i 1989 at åbne åen igen, og det gør det lidt lettere at forestille sig hvordan her så ud, da Aarhus Mølle lå her. Herunder er et billede fra 1850 af møllen mens den lå her på stedet.

Fortsæt nu langs åen til I kommer til Møllegade. Drej til venstre ad den og fortsæt indtil Møllestien drejer af til højre. Gå ad Møllestien og se de små, gamle huse. Til højre ligger der en vej, som hedder Blegdammen.

5 Blegdammen

På det gamle prospekt fra 1640 kan I se lange, hvide stykker, der ligger på græsset. Det er vævet hørstof, der skulle bleges (hørstof er gråt, man ville gerne have det hvidt) i solen, og for at blegningen kunne ske, måtte stoffet gøres vådt; det gjorde man i nogle damme langs åen, og derfor hedder gaden nu Blegdammen.

Drej til venstre ad Grønnegade og til højre ad Vestergade. I kommer nu til Vor Frue kirke.

6 Vor Frue Kirke

Aarhus' første kirke byggede man på denne plads omkring år 930. Det var dén, I så gennem porten i vikingeutstillingen. Kirken var bygget af træ og så måske sådan herud:

Allerede i år 948 kan man læse om en biskop i Aarhus, der hedder Reginbrand. Man ved at han deltog i et kirkemøde i Ingelheim i Tyskland. Det foregik omkring 20 år før kong Harald Blåtand "gjorde danserne kristne", som han fik skrevet på den store runesten i Jelling. Omkring år 1060 byggede man på samme sted en stenkirke, der nu er Nordens ældste, hvælvede stenkirke og det ældste rum i Aarhus.

Når man går tæt på kirken ved muren ud mod Vestergade, kan man kigge ind ad vinduerne og se ned i den gamle stenkirke, kryptkirken, der ligger halvt nede i jorden. Da kirken blev bygget, lå den på jordens overflade. I mange gamle byer kan man se, at kirken ligger nede i en fordybning i terrænet. Det skyldes, at man i vikingetiden og middelalderen ikke havde renovation. Derfor ophobede der sig affald fra dagliglivet og byggerier samt væltede huse etc. Og man byggede bare oven på murbrokker og affald. Det ved man fra arkæologernes udgravninger af bymidten i bl.a. Aarhus. Man holdt dog området omkring kirken rent.

Fortsæt ad Vestergade frem til Lille Torv. Når I står på Lille Torv, står I ved siden af Magasin.

7 Immervad

Kig til højre. Her ser I Immervad, det gamle vadested. 'Immer' betyder altid og 'vad' betyder naturligvis vadested. Dette er altså stedet, hvor man altid kunne komme over åen. Navnet stammer fra tiden før der blev bygget en bro, som man kunne komme over. Her, hvor Magasin ligger, lå **Borgmestergården**, som I netop har set i Den Gamle By. Den fyldte sikkert ikke så meget som Magasin gør i dag, men her ligger altså stadig en butik, hvor man handler med mange specielle og udenlandske ting.

Fortsæt hen mod Store Torv.

Derefter kan I se en indgang på venstre side, der hedder Borgporten.

8 Borgporten

Selve porten til vikingebyen lå der, hvor I nu står. Det var dér, Vestergade gik til byens vestlige port, som var den ene af de tre veje ind i byen.

Mens I står på kanten af Lille Torv, kan I vende jer og se tilbage mod Vor Frue kirke. I kan ikke se selve kirken, men I kan se nogle træer, der står lige ved siden af. I ser netop nu i samme retning, som I gjorde, da I trådte ind i vikingeutstillingen i begyndelsen af udstillingen Aarhus Fortæller!

På venstre side ligger der en gade, der hedder Badstuegade.

9 Badstuegade

Gaden lå uden for byens vold og opstod efter vikingetiden.

Hvad tror du man kunne i Badstuegade?

Her fandtes badstuer – saunaer – som blandt andre Kong Hans (1481-1513) besøgte.

Den næste vej, I kommer til på venstre side, hedder Volden. Drej ind her.

10 Volden

Den gade, I nu drejer ind ad, løb langs indersiden af byens vold. Gaden var anlagt allerede i vikingetiden, for at man kunne komme hurtigt og nemt rundt langs volden og forsvare byen. Volden munder i dag ud i den gade, der hedder Graven.

Gå videre til Graven

11 Graven

Gaden Graven er navngivet efter det sted, hvor den er anlagt: den ligger oven på den oprindelige voldgrav på nordsiden af befæstningen. Voldgraven mistede sin betydning, da byen voksede ud over den lille indelukkede befæstning, og Graven blev efterhånden fyldt op med jord fra volden og med byggeaffald.

Følg Gravens forløb ved at gå til højre hen mod Mejlgade. Stop på hjørnet af Graven og Mejlgade.

12 Mejlgade

Mejlgade, som tidligere hed Medelgade/Middelgade, er en af de ældste gader i Aarhus efter vikingebyens volde blev nedlagt. Gå til venstre ad gaden: Et lille stykke forbi den næste gade på højre hånd lå i middelalderen og frem til cirka 1700 Mejlgades port. Stop op ved nr. 25 – et gult bindingsværkshus. Det var dette hus Rasmus Thestrup købte som købmandsgård i 1616, og hvor han boede resten af sit liv sammen med sin familie (tænk på filmen i udstillingen).

Gå over på den modsatte side af Mejlgade og drej ned ad Sct. Olufs Gade og ind på det grønne område, hvor man kan se resterne af den middelalderlige kirke.

13 Sct. Olufs Kirke

Her lå siden slutningen af 1100-tallet en kirke, Sct. Olufs Kirke med en kirkegård. Fastelavnssøndag i 1548 styrtede kirken sammen og derefter gik man i kirke i domkirken. Kirken lå meget tæt ved havet. Følg resterne af murene hen til kanten af det grønne område. Her kan man se, at kirken har været større end den grund, der nu er. Det skyldes at havet begyndte at skylle ind og rev både jord og sten med sig i havet. Man forsøgte at bygge bolværk ud mod havet, men alligevel er der fortællinger om, grave og skeletter, der blev vasket ud i havet. I 1830 blev der startet et projekt til "bedre sikring af kysten, hvor bølgerne angreb, så de dødes ben stak frem, og folk stjal knogler". Først i 1870, hvor man anlægger kystvejen som en spadseresti kantet med træer, løser man problemet. Forestil jer stranden lige neden for grunden her og se så på, hvor meget, der bygget til siden.

Gå tilbage til Mejlgade og gå til venstre til I står ved kirken.

14 Nordre borgport

Nu står I ved den nordlige port ind i borgen Aros (= vikingebyen).

På jeres venstre side ligger Aarhus Katedralskole.

15 Aarhus Katedralskole

Skolen har oprindeligt har været tilknyttet kirken fra den blev oprettet. Man ved ikke præcist hvornår, men den er nævnt i år 1195, hvilket er samtidig med at byggeriet af den nuværende kirke blev påbegyndt. Degnen, som I så i udstillingen, arbejdede sikkert her. Nu er her gymnasium.

Her har været skole i mere end 800 år!

Hvor gammel er jeres skole?

Vend jer mod kirken.

16 Aarhus Domkirke + Bispetorvet

Kirken hedder også Skt. Clemens kirke. Den blev påbegyndt i 1190'erne, men er ombygget mange gange siden. Nogle af jer har set filmen om bygningen af kirken gennem tiderne. Fortæl hvad I kan huske om byggeriet.

Her på kirkens bagside kan man se gravsten, der er sat ind i muren. De stammer fra da kirkegården blev nedlagt for omkring 200 år siden.

Bispetorvets navn af nyere oprindelse. Først i tiden efter første verdenskrig har torvet eksisteret i sin nuværende form – nemlig efter Aarhus Domkirke blev frilagt. Hele pladsen har langt tilbage til den katolske tid været bebygget med huse, som havde tilknytning til kirken. Flere af disse huse var såkaldte kannikegårde.

Kan I huske, hvad en kannike er?

Gå nu videre forbi kirken langs Aarhus Teater over mod Kannikegade. Drej lidt til højre, så står I ved Harald Skovbys gade.

17 Harald Skovbys Gade

Kig ned ad bakken mod åen. Ved åen neden for volden var her en anløbsbro, hvor skibe fra store dele af Europa lagde til. I skal forestille jer, at I står på toppen af volden, som omkransede byen fra omkring år 934, da Gorm den Gamle var konge i landet. Hans søn, Harald Blåtand, forstærkede volden omkring år 937. Volden menes at have haft 3 porte: Den port, I står ved, vender mod syd. Den vestlige port har I været ved, det var ved Borgporten. Den nordlige port har ligget på hjørnet af Graven og Mejlgade, her har I også været forbi for lidt siden. Dette var udstrækningen af Aros, vikingetidens Aarhus.

Vend jer omkring og kig over mod kirken. Gå til Store Torv og stil jer foran domkirken.

18 Domkirken

Denne domkirke er Danmarks længste kirke. Den er 93 m lang. Det ældste af kirken blev bygget omkring år 1200, og den var noget af det første, som blev bygget i røde mursten her i landet. Det er også den kirke i landet, der har flest kalkmalerier. De er alle sammen malet i middelalderen omkring år 1500, og på de malerier kan man se hvordan mennesker i middelalderen troede at drager, engle og djævlé så ud.

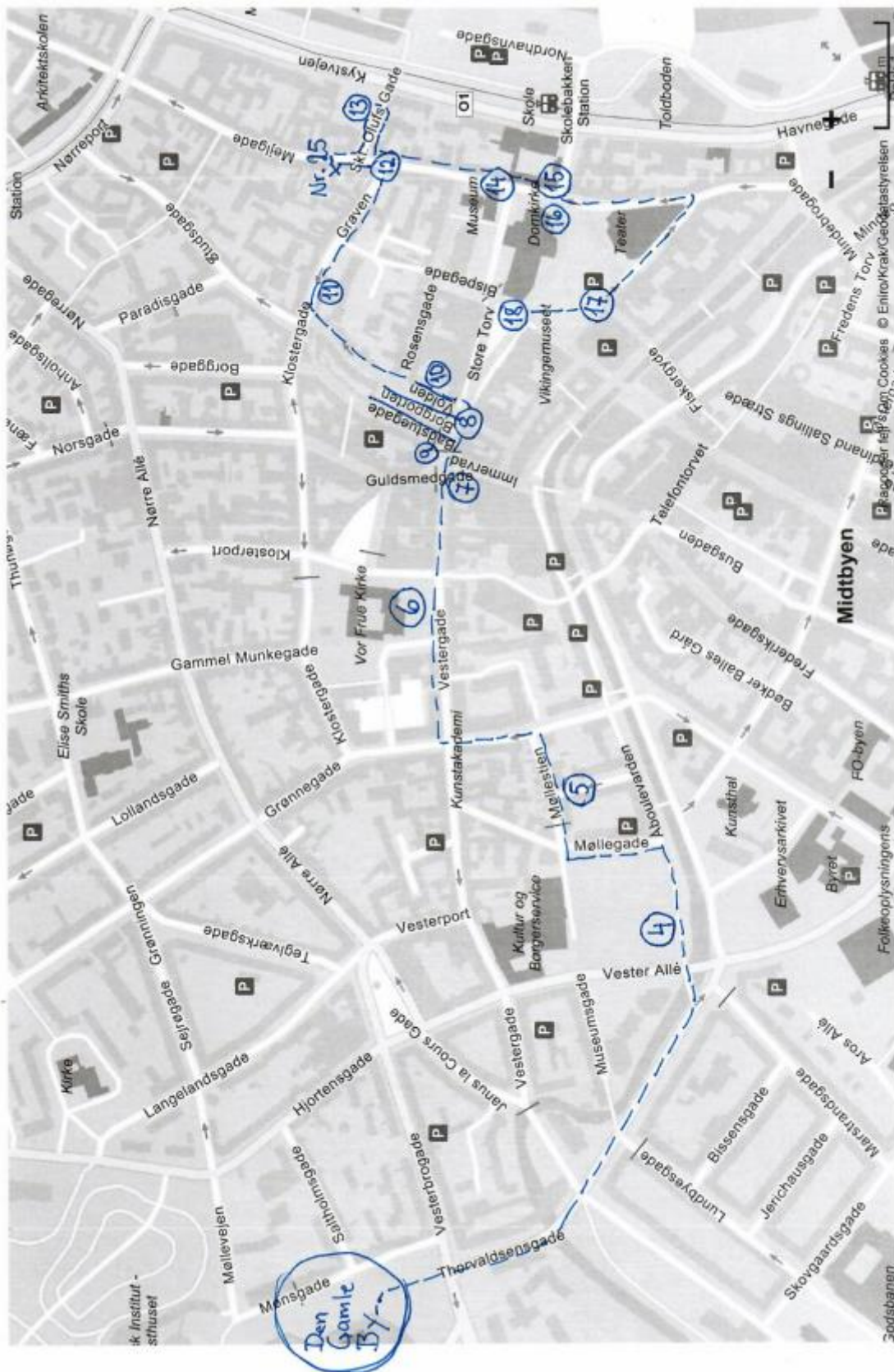
Kig op. Kan I se noget, I kan genkende fra udstillingen?

Kig ned. Når I står foran hovedindgangen til Domkirken, kan I se et møllespil skåret ned i en stenflise. Find den. Da arkæologerne udgravede bymidten i Aarhus, fandt man en planke fra et vikingskib, hvor der var skåret et møllespil. Planken var fra dækket af skibet, så der er sikkert nogle vikinger, der har spillet mølle, når vejret har været godt og skibets sejl har passet sig selv. Man har lavet denne flise til minde om vikingerne i Aarhus.

I har været rundt i den ældste del af Aarhus.

Turen er slut, tak fordi I lyttede.

Kort over Aarhus – ruten til byvandringen

Prospekt

